

Petr Gibas a kol.: *Bydlení mladých v době krize*

Praha, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2022, 109 s.

Podle výsledků studie *Deloitte Property Index* z roku 2022 trvá v České republice dosáhnout na vlastní bydlení nejdéle z celé Evropy, studie *Život k nezaplacení PAQ Research* z téhož roku mluví o tom, že více než čtvrtina českých domácností za náklady spojené s bydlením vydává přes 40% svých příjmů. Zdá se proto velmi příhodné, že Petr Gibas společně s autorským kolektivem vydali právě v tomto roce publikaci *Bydlení mladých v době krize*. V šesti kapitolách autorský kolektiv ukazuje současný stav, představy mladých dospělých o bydlení a zprostředkovává rovněž nyníjší i budoucí problémy, které Česká republika v době dosud nevídané krize bydlení zažívá. Jak sám Gibas v úvodu podotýká, mimo samotnou krizi bydlení a mladých dospělých je především knihy také otázka osobního vlastnictví – je to právě ideál vlastnického bydlení, který je v české společnosti silně zakořeněný, a překvapivě je tomu tak i u mladých lidí, které kniha sleduje. Čtvrtým ústředním tématem, které se vine téměř všemi kapitolami publikace, jsou sociální nerovnosti, a to jak napříč mladými lidmi, tak i mezi mladými lidmi a zbytkem populace. Cílem knihy je tedy srozumitelně popsat bezprecedentně nejistou budoucnost, ve které se dnešní mladí dospělí nachází na cestě za něčím tak fundamentálním, jako je právě domov.

Publikace je rozdělena do šesti kapitol, na nichž spolupracovali vždy různí členové a členka autorského kolektivu – 1. „Rytmy životů mladých dospělých v časech krize dostupnosti bydlení“, 2. „Mladí lidé a bytová politika po roce 1990“, 3. „Komu má sloužit lokální politika bydlení?“, 4. „Finanční pomoc na pořízení bydlení“, 5. „Transfery jako zdroj nerovností mezi mladými lidmi?“ a 6. „Kdo je zodpovědný za zajištění bydlení, když je nedostupné“.

Autorský kolektiv se věnuje lidem, kteří se narodili mezi lety 1985 a 2000 a – jak Petr Gibas v úvodu upřesňuje – kteří jsou v médiích často mylně označováni jako „mileniálové“. Takzvaní mladí dospělí nejsou předmětem výzkumu náhodou – jak Gibas podotýká, jedná se o první generaci lidí, která vyrůstala až po pádu státního socialismu v roce 1989 (s. 9). Proto je kromě vzhledu do procesů, které současnou situaci utvářejí a podmiňují, velká část knihy věnována právě jejich hlasům – první a poslední kapitola nabízí pohled mladých dospělých na současnou situaci a na to, jak se v ní cítí, nebo komu přisuzují odpovědnost za řešení či alespoň snahu o narovnání situace. Autorský kolektiv se tedy s komplexním pojmem krize bydlení vypořádává velmi pečlivě a důsledně a nabízí vzhled do různých úrovní problematiky.

V první kapitole se autoři Petr Kubala a Tomáš Hoření Samec zaměřují na souběh témat mladých dospělých, jako jsou práce, rodina a volný čas, a na průsečíku s bydlením ilustrují jejich schopnost plánovat budoucnost. Jak již bylo nastíněno výše, i když se mladým lidem, jimiž se publikace zabývá, někdy souhrnně – snad jen pro zjednodušení – říká „mileniálové“, překvapivě jde o značně heterogenní skupinu, a tudíž na ni toto často bezmyšlenkovitě ze „západu“ přebírané označení nelze jednoznačně aplikovat. Jak autoři uvádí, označení může vytvářet dojem jakéhosi domnělého dramatického konfliktu mezi mladými dospělými a staršími věkovými skupinami. Mnoho propastných rozdílů a nesouladu lze ale pozorovat i mezi studovanou generací, jak z kapitoly „Rytmy životů mladých dospělých v časech krize dostupnosti bydlení“ vyplývá. Kubala a Hoření Samec hloubkovými rozhovory zpovíдали mladé dospělé z urbánních center České republiky – Prahy, Brna, Pardubic a Olomouce – aby nabídli čtyři velmi různorodé životní situace (s. 24). Dopady krize bydlení jsou mezi nimi pocítovány nerovnoměrně, přičemž autoři pohlíží na bydlení jako

na komponentu, která není izolovaná od ostatních životních sfér. Kvalitativní zaměření výzkumu tak zprostředkovává hloubkové porozumění jednotlivým příběhům a nechává do budoucna prostor pro možné zobecnění výzkumem kvantitativním.

Druhá kapitola, autorů Martina Luxe a Petra Sunegy, nabízí pohled na porevoluční privatizaci obecních bytů a vývoj trhu s bydlením po roce 1989 v Československé, později České republice, který dává do souvislosti s vývojem v ostatních zemích bývalého socialistického bloku v Evropě. Ve většině postsocialistických zemí získalo nájemnictvo zákonné právo koupit si byt, který do té doby užívalo, nebo možnost ho do svého vlastnictví převést zcela zdarma, k čemuž nakonec o něco později a chaotičtěji došlo i v Polsku a České republice (s. 29). Jak Lux a Sunega podotýkají, zatímco v roce 1990 tvořilo státní či obecní nájemní bydlení téměř 40% bytového fondu, dnes tato forma bydlení tvoří maximálně 4%. Nájemní bydlení je u nás dnes chápáno jako cosi provizorního nebo přechodného, ze kterého se v ideálním případě stane bydlení vlastnické – převládající a na nejvyšší žádoucí způsob (s. 30). Z bydlení se tak podle autorů kapitoly stala oblast, která společenské nerovnosti utváří a nadále potvrzuje. Ti, kteří v devadesátých letech úspěšně privatizovali, mohou své statky předávat dalším generacím. I proto je rodina a rodinné zázemí jako takové jednou z nejdůležitějších složek při zajišťování bydlení mladých dospělých (s. 36).

Na to navazují Dan Ryšavý a Renáta Sedláková ve třetí kapitole, v níž se ptají po roli státu a samospráv při zajišťování bydlení, aby nedocházelo k posilování společenských nerovností. S rostoucí krizí bydlení totiž roste i poptávka rozšířit a rozdělit řešení otázky bydlení nejen mezi trh na jedné straně a poptávající subjekt (jednotlivce, rodinu) na straně druhé, ale zapojit do něj i stát či samosprávu (s. 42). I když podle Ryšavého a Sedlákové analýza volebních programů z let 2014–2018 ze čtyř

zmíněných metropolí ukazuje, že je pro obce a města otázka dostupnosti bydlení stále důležitější, jejich možnosti zapojit se do řešení situace jsou značně omezené a determinované minulými rozhodnutími zákonodárců – zejména transformací a privatizací popsány v předchozí kapitole. A nabídka městských bytů – jak potvrzují Ryšavý a Sedláková – se také často neotevírá pouze těm, kteří pocítují nouzi, ale také zájmovým a lobbistickým skupinám, které mají městům co nabídnout (s. 52).

Ve čtvrté kapitole se autorská dvojice Lux a Sunega vrací k mezigeneračním transferům, tj. k roli rodiny při zajišťování bydlení mladých dospělých. Situace, kdy rodiče vlastníci nemovitosti pomáhají potomstvu, se pro jednotlivce jeví jako veskrze pozitivní, jak ale autorská dvojice dokládá, potvrzuje také ideál vlastního bydlení a napomáhá udržovat existující společenské nerovnosti (s. 67). Tuto myšlenku Sunega a Lux dále rozvíjí i v páté kapitole a pomocí mikrosimulačního modelu se snaží objasnit, jak může vypadat budoucnost silně ovlivněná těmito mezigeneračními transfery nebo restitucemi a privatizací bytového fondu po roce 1989 (s. 72). I přes to, že Česká republika patří dlouhodobě mezi země s nejnižší příjmovou nerovností a chudobou a poměrně malými sociálními rozdíly, nemusí tento stav nutně odrazet situaci majetkových nerovností. Je ostatně poměrně obtížné to zjistit, protože lidé jsou na sdělování informací ohledně svého majetku ještě citlivější než na sdělování informací ohledně svých příjmů. Aplikací podrobného a důkladně vypracovaného mikrosimulačního modelu došli Sunega a Lux k zajímavým zjištěním. Nejen příliš překvapivé, že majetkové nerovnosti se ukázaly být v letech, která autorský tým v tomto modelu sledoval, významně vyšší než příjmové. Mezi mladými lidmi se majetkové a příjmové nerovnosti ukázaly být vyšší než pro celou populaci – důvodem je i skutečnost, že je mezi mladými lidmi menší počet těch, kteří byty

vlastní. Obecně se ovšem ukazuje, že mladí lidé patří k nejzranitelnější části populace, co se bydlení týče. A do budoucna lze očekávat, že se rozdíl mezi mladými lidmi a zbytkem populace i napříč sledovanou skupinou mladých dospělých ještě prohloubí (s. 75).

V poslední kapitole, Tomáše Hořeního Samce a Petra Kubaly, se znovu objevuje perspektiva mladých dospělých ze čtyř českých metropolí a publikace se tak symbolicky uzavírá, jak začala. Stejně jako v první kapitole příběhy lidí problém otevřely, v té poslední jako by jejich prostřednictvím nabídnutá data a poznatky společně oživaly, a problematika bydlení tak získává i další důležitou rovinu emocí. Oslovení mladí lidé vnímají současnou krizi bydlení nejen jako alarmující čísla ve statistikách, ale absenci nebo nejistotu domova, který by jim, případně jejich rodinám poskytnul základní útočiště. Hoření Samec a Kubala sesbírali unikátní pohledy mladých lidí na krizi bydlení, kteří státu sice přiznávají jistou míru zodpovědnosti za řešení situace, o tom, jaké konkrétní řešení by však mělo přijít, mají spíše nejasnou představu (s. 82). Autorská dvojice předpokládá, že spíše než o neznalost prostředí se v tomto případě jedná o limity představitelství generace, která – ač se nachází v bezprecedentní situaci krize bydlení – je stále přesvědčena o zásluhovosti v kontextu řešení otázky bydlení nebo se upíná k bydlení vlastnickému jako výhradní kýžené variantě.

Největší přínos publikace spočívá v její komplexnosti a srozumitelnosti nejen pro akademickou, ale i poučenou širší veřejnost, jak ostatně bylo v zájmu autorského kolektivu. Autoři a autorka jsou si vědomi středo- či východoevropského kontextu, v němž se pohybují, a nesnaží se tak aplikovat převážně západocentrický přístup a koncepty, jež urbánní teorie obecně nabízí. I přes to, že publikace nepřichází s jednoduchými řešeními nebo odpověďmi, je velmi důležitou příručkou k pocho-

pení naladění mladých dospělých vůči trhu s bydlením. Vhodná je tedy například i pro novinářstvo, které je svou činností často mostem mezi odbornou a širší veřejností.

Hana Říčicová
Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova
hana.ricicova@fsv.cuni.cz

Martin Potůček: *Anatomie komunismu: Skutečný příběh jedné rodiny*
Praha, Nakladatelství Karolinum 2022,
455 s.

Monografie *Anatomie komunismu: Skutečný příběh jedné rodiny* je beletristickou studií, v níž se autor Martin Potůček snaží zachytit osud rodiny, která se stala obětí inscenovaných politických procesů v padesátých letech 20. století. Studii lze vnímat ve dvou rovinách – první rovina nám předkládá realistický popis komunistické mašinerie, která zavládla na území českých zemí po druhé světové válce, v rovině druhé je to detailní autentická sonda do třinácté komnaty chlapce a jeho rodiny, jemuž vykonstruovaný politický proces na dlouhých osm let vzal matku. Obě roviny se prolínají a jsou probírány z několika úhlů pohledu – z pohledu matky, otce, dědečka a samotného autora.

Určité pasáže jsou těžké na orientaci v datování jednotlivých událostí (především kapitola 2, „Anatomie komunistické moci“), čtenář musí být ve střehu, ale s ohledem na komplexitu materiálů jinak pravděpodobně nebylo možné jednotlivé kapitoly uspořádat. Je ale nutné podotknout, že s ohledem na použité zdroje, ze kterých autor čerpal, se jedná o jedno z mála autentických svědectví zrůdné praxe, kterou byl komunistický režim schopen páchat na vlastních lidech. Není ovšem prvoplánovou žalobou režimu, pomocí které by se autor snažil vzbudit určité emoce a subjektivně očeřoval tehdy vládnoucí režim